

МАМЛАКАТИМИЗДА КИЧИК БИЗНЕС ВА ТАДБИРКОРЛИКНИ РИВОЖЛАНТИРИШ ВА АҲОЛИ БАНДЛИГИНИ ТАЪМИНЛАШ

Юлчиев Асилжон Ортикали ўғли
Ўқитувчи, Фарғона давлат университети

Эрматов Рустамбек Равшанжон ўғли
Магистр, Фарғона давлат университети

Жамолиддинова Мохинур Давлатжонова
Талаба, Фарғона давлат университети
odina_0505@mail.ru

АННОТАЦИЯ

Меҳнат бозорида амалга оширилаётган фаол бандлик сиёсати – бу нафақат аҳолининг қонуний, муносиб ва барқарор бандлига (даромадга эга бўлиш) кўмаклашишга шарт-шароитлар яратиш, инклюзивликни таъминлаш балки инсон капиталини ривожлантириш, талаб ва таклиф асосида ўз билим, кўникма, касбий малакаларини, рақобатбардошлиklarини ошириш, ўзгаришларга мослашиш, ўзини ўзи банд қилиш ва тадбиркорликка жалб қилиш ҳамда ўз салоҳият ва қобилиятларини намоён қилиш ва улардан тўла фойдаланишга барча имкониятларни яратишни ўз ичига олади.

Калит сўзлар: меҳнат бозори, бандлик, ишчи кучи, тадбиркорлик

DEVELOPMENT OF SMALL BUSINESS AND ENTREPRENEURSHIP IN OUR COUNTRY AND EMPLOYMENT

ABSTRACT

The active employment policy implemented in the labor market includes not only the creation of conditions for the promotion of legal, decent and stable employment (income generation) of the population, the development of human capital, the development of its knowledge, skills, professional skills, competitiveness on the basis of demand and supply, adaptation to changes, self-employment and entrepreneurship, as well as the creation of

Keywords: labor market, employment, workforce, entrepreneurship

Мамлакатимизда барпо этилаётган ва бозор иқтисодий тамойилларига таянувчи янги жамиятнинг бош мақсади – инсон учун муносиб турмуш шароитларини таъминлаш, ҳеч кимдан кам бўлмаган ҳаёт кечириш даражасига эришишдан иборатдир.

Ўзбекистонда меҳнат салоҳиятидан фойдаланиш самарадорлигини ошириш миллий иқтисодиётни ривожлантириш, аҳоли турмуш даражасини ошириш ва юксак тараққий этган мамлакатлар қаторига кўшилишнинг муҳим манбаи бўлиб ҳисобланади. Бу масаланинг долзарблиги шундаки, меҳнатга лаёқатли ёшдаги фуқаролар бутун аҳолининг салмоқли қисмини ташкил этади, уларнинг сони йилдан-йил кўпайиб бормоқда.

Жаҳон тажрибасида бу каби масалаларнинг ечими ва аҳолининг иш билан бандлигини кенгайтириш имконияти кўп жиҳатдан кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликни ривожлантиришга боғлиқ.

Мамлакатимизда кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик иқтисодий тараққиётда алоҳида ўрин эгаллайди. Бугунги кунда бу соҳани ривожлантирмасдан туриб иқтисодиётимизнинг келажагини таъминлай олмаймиз. Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорлик соҳаси ички бозоримизни рақобатдош ва сифатли маҳсулотлар билан тўлдиришда, аҳолини иш билан таъминлаш ва шу аснода уларнинг муносиб даромад топиши, фаровонлигининг ошиб боришига эришишда муҳим омиллардан бири ҳисобланади ҳамда жамиятимизнинг ижтимоий-сиёсий таянчи ва пойдевори ҳисобланган мулкдорлар синфининг, шаклланиши ва мустақамланишини таъминлайди. Шунингдек, бу соҳа жамиятимиздаги ижтимоий ва сиёсий барқарорликнинг кафолати ва таянчига, юртимизни тараққиёт йўлидан фаол ҳаракатлантирадиган кучга айланиб бормоқда. ”Кичик бизнес ва хусусий тадбиркорликнинг роли ва ўрни тобора мустақамланиб бораётганининг ўзи иқтисодиётимизнинг таркибида бўлаётган ижобий ўзгаришлардан далолат беради. Фақатгина ўтган 2019 йилнинг ўзиде юртимизда 32 мингга яқин кичик бизнес субъекти иш бошлади, ушбу секторда фаолият кўрсатаётган корхоналарнинг умумий сони йил охирига келиб 218170 тага етди. Бугунги кунда мамлакатимиз ялпи ички маҳсулотининг қарийб 56,7 фоизи айна шу соҳада ишлаб чиқарилмоқда. Ваҳоланки, 2000 йилда бу кўрсаткич 31 фоиздан иборат эди. Айна пайтда иқтисодиёт тармоқларида иш билан банд бўлган аҳолининг 79 фоизи кичик бизнес улушига тўғри келади.

Ҳозирги мураккаб ўтиш даврида олдимизда турган долзарб вазифалардан бири – аҳолининг иш билан бандлик кўрсаткичларини яна ҳам оширишдан иборатдир, мамлакатимизда вужудга келган демографик ва ижтимоий вазият, энг аввало, аҳоли сонининг ҳамда ишга жойлашишга муҳтож бўлган фуқаролар

сонининг мунтазам кўпайиб бораётгани, ишга яроқли аҳолининг қишлоқ ва шаҳарда, мамлакат регионларида номутаносиб тақсимланганлиги, аҳоли таркибида ёшлар ҳиссасининг салмоқли эканлиги ва бошқа ижтимоий-иқтисодий омиллар бу вазифанинг долзарблигини белгилайди.

Юқорида келтирилган муаммолар кишилиқ жамияти ривожланишининг барча босқичларида мунтазам долзарблиқ касб этган ва уларни ҳал этиш иқтисодчи олимларнинг диққат эътиборида бўлиб келган.

Иқтисодиётни модернизациялаш шароитида Ўзбекистонда иш билан бандлик ҳамда унинг ташкил қилувчилари муаммоси ҳам назарий, ҳам амалий жиҳатларда янгича маъно касб этади. Меҳнат бозори иш билан бандликни тартибга солишда фаол ўринни эгаллайди. Меҳнат бозорида асосий миллий ресурс – ишчи кучи шаклланади ҳамда корхоналар, тармоқлар ва минтақалар бўйича тақсимланади.

Аҳолини иш билан таъминлаш инсон ижтимоий ривожланишининг энг муҳим жиҳатларидан бири – унинг меҳнат соҳаси ва у билан боғлиқ бўлган эҳтиёжларни қондириш йўллари очиқ беради. Иш билан бандлик одамлар иш жойлари қаердалигидан қатъи назар, ижтимоий фойдали меҳнатда қатнашиш юзасидан ўзаро киришадиган ижтимоий-иқтисодий муносабатлардир. Иш билан бандлик муносабатлари, меҳнатга лаёқатли одамларнинг қанчаси ва қай даражада ижтимоий фойдали меҳнатда қатнашишини кўрсатади. Бироқ иш билан бандлик тоифаси фақат иқтисодий компонент билан чекланмайди. Иш билан бандлик, аввало, ижтимоий муносабатлардир, яъни одамларнинг жамият ичидаги муносабатларидир, шу боис қандайдир азалий, бевосита юзага келган ҳодиса сифатидаги ижтимоийлик уларнинг асосий хусусияти ҳисобланади.

Иш билан бандликни ижтимоий-иқтисодий ҳодиса сифатида қуйидагича таърифлаш мумкин: **“Иш билан бандлик”** – фуқароларнинг қонун ҳужжатларига зид келмайдиган ўз шахсий ва ижтимоий эҳтиёжларни қондириш билан боғлиқ бўлган, уларга иш ҳақи ёки меҳнат даромади келтирадиган фаолиятдир.

Маълумки, меҳнат бозорида ишчи кучига бўлган талаб, унинг тақлифига бир қатор омиллар таъсир кўрсатади. Бу омиллар таъсирида ишчи кучига талаб ва унинг тақлифи нисбатан ўзгариб туради (1-расм).

Иш билан бандлик масалаларини кўриб чиқаётганда меҳнат ва иш билан бандлик ўртасидаги аниқ фарқни ажрата билиш керак. **Меҳнат** – инсоннинг ўзига хос хусусиятларига эга бўлган фаолияти бўлиб, ҳаракатларни англаганлиги, куч-қувват сарфланиши, натижадорлик, ижтимоий фойдалилик ва хоказолар шулар жумласига киради. Меҳнат вақт хусусиятига эга, у бўлинади ва дам олиш билан алмашилиб туради. Меҳнат – ишчи кучини ишлаб чиқаришда

ишлатиш жараёнидир. Иш билан бандлик инсоннинг меҳнат қилиш муносабати билан ва меҳнат соҳасидаги эҳтиёжларни қондириш билан боғлиқ ҳолда кечадиган ижтимоий ривожланишнинг муҳим томонларидан биридир. Меҳнатдан фарқли ўлароқ, иш билан бандликни одамларнинг аниқ иш жойидаги амалий фаолиятига тенглаштириб бўлмайди.

1-расм

Меҳнат бозорида ишчи кучига талаб ва унинг таклифига таъсир этувчи омиллар [3]

Омиллар		
Меҳнат бозорига	Ишчи кучига бўлган талабга	Ишчи кучи таклифига
<ul style="list-style-type: none"> - аҳоли сони, ёши ва жинсининг салмоғидаги ўзгаришлар; - кўшимча ишчи кучини ишлаб чиқаришга жалб этиш мезони; - иш билан бандликдаги тармоқ ва ҳудудий ўзга-ришлар; - меҳнат ресурсларини тартибга усулига. 	<ul style="list-style-type: none"> - Республика ва вилоятнинг иқтисодий ривожланганлик даражаси; - ишлаб чиқарувчи кучларнинг ҳудудий жойлашуви; - ишлаб чиқариш ҳажмига, унинг ўсиш суръати-га; - иқтисодий фаолиятдаги умумий шарт-шароитлар (иш берувчининг даромад даражаси, иш ўринларини яратишдаги имтиёзлар). 	<ul style="list-style-type: none"> - демографик (туғилиш ва ўлим даражаси, ишга яроқли аҳолининг ўсиш суръати, аҳолининг жинсий таркиби); - миграция (аҳоли ва меҳнат миграцияси); - ижтимоий-иқтисодий (иш ҳақи даражаси, нафақа таъми-ноти ҳолати, ишсизлик даражаси); - давлат фаолияти (бандликни тартибга солиш).

Иш билан бандлик меҳнатга лаёқатли одамларнинг иш билан қандай таъминланганлигини кўрсатади. Бошқача қилиб айтганда, одамни иш билан банд ҳисоблаш учун у бирон-бир жамоанинг аъзоси бўлиши ёки ўз ишини яратиши керак. Ижтимоий йўналтирилган иқтисодиётнинг энг муҳим мезони иш билан бандликка бўлган муносабатдир. Иш билан бандлик комплекс ижтимоий сиёсатнинг ажралмас қисми деб қаралади. Иш билан бандлик муаммоларининг ижтимоийлиги унинг аввал, бошдан инсонга, унинг манфаатларига ва меҳнат соҳасидаги эҳтиёжларига қаратилганлиги билан белгиланади.

Иш билан бандликнинг энг кам деганда тўрт ижтимоий жиҳатини (аспектини) ҳисобга олиш керак бўлади:

а) иш билан бандлик инсоннинг Конституцияда белгилаб берилган энг муҳим ҳуқуқи – меҳнат ҳуқуқи билан мустаҳкам боғлиқлигидир;

б) турмуш даражасини ва муносиб ҳаёт кечириш шарт-шароитларини шакллантиришда иш билан бандлик ҳал қилувчи рол ўйнайди. Айнан иш билан бандлик, меҳнат фаоллигини ошириш ҳозирги вақтда меҳнатга қобилиятли фуқаролар ва улар оилаларининг турмуш даражасини оширишнинг энг муҳим кафолатидир;

в) ҳар кимнинг ва умуман жамият фаровонлигининг негизи бўлган юқори унумли меҳнатнинг янги сабабини шакллантириш;

г) айнан меҳнат фаолияти инсонни ўзгартиради, унинг касбий имкониятларини очиб беради ва кўпайтиради, шахснинг ривожланишини рағбатлантиради.

Иш билан бандликнинг энг кам деганда тўрт ижтимоий жиҳатини (аспектини) ҳисобга олиш керак бўлади:

а) иш билан бандлик инсоннинг Конституцияда белгилаб берилган энг муҳим ҳуқуқи – меҳнат ҳуқуқи билан мустаҳкам боғлиқлигидир;

б) турмуш даражасини ва муносиб ҳаёт кечириш шарт-шароитларини шакллантиришда иш билан бандлик ҳал қилувчи рол ўйнайди. Айнан иш билан бандлик, меҳнат фаоллигини ошириш ҳозирги вақтда меҳнатга қобилиятли фуқаролар ва улар оилаларининг турмуш даражасини оширишнинг энг муҳим кафолатидир;

в) ҳар кимнинг ва умуман жамият фаровонлигининг негизи бўлган юқори унумли меҳнатнинг янги сабабини шакллантириш;

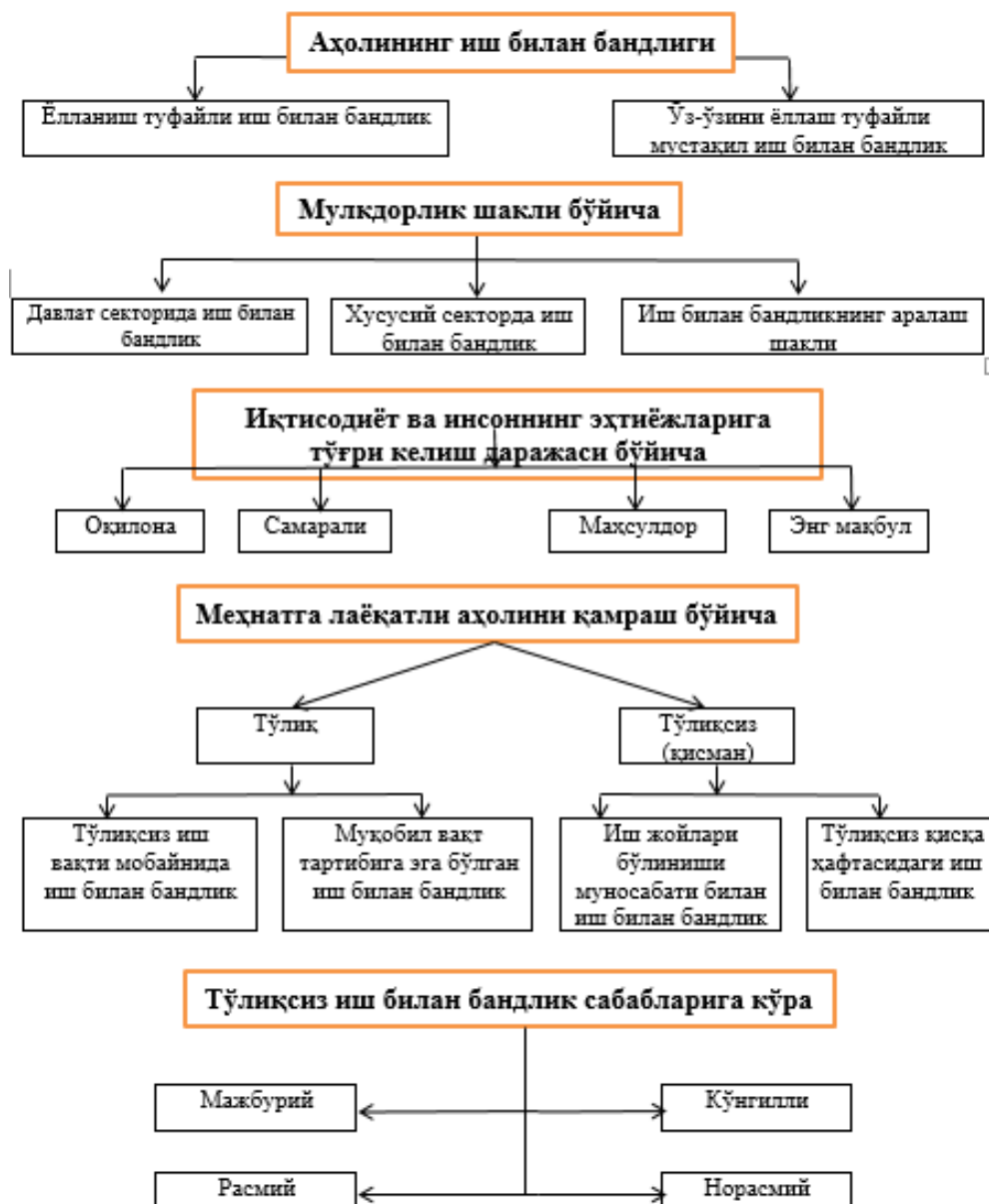
г) айнан меҳнат фаолияти инсонни ўзгартиради, унинг касбий имкониятларини очиб беради ва кўпайтиради, шахснинг ривожланишини рағбатлантиради.

Иқтисодчилар иш билан бандликнинг турли шакллари аждратадилар, уларнинг айрим белгиларига қараб гуруҳларга бўлиниши 1.2-расмда келтирилган.

Ушбу чизмада келтирилган иш билан бандлик шакллари бизда ҳозирги вақтда мавжуд бўлган иш билан бандлик муносабатлари моделини ташкил этади. Бу моделда иш билан бандликнинг янги шакллари, иш билан бандлик чегараларининг кенгайиши ҳам, иш билан бандлик у ёки бу шакллариининг ҳозирги ҳолатига тўғри келадиган мазмун билан тўлдирилиши ҳам акс эттирилган.

2-расм

Иш билан бандлик шакллариининг таснифи [2]

Меҳнат бозори иқтисодий фаол аҳолининг иш билан бандлигини, ишлаб чиқариш ва хизмат кўрсатиш соҳасига жалб этилишини таъминлайди. У ходимнинг ўзи учун янада мосроқ иш жойига ўтишини енгиллаштиради. Меҳнат бозори орқали корхоналар зарур миқдорда ва талаб қилинган сифатга эга ишчи билан таъминланади. Меҳнат бозори қандай кадрлар, мутахассислар, касбларга талаб борлигини, улардан қандайлари ортиқчалигини кўрсатади. Бу кўпгина мамлакатлар учун долзарб муаммодир. Унинг ҳал этилиши жамиятнинг ижтимоий тараққиётини таъминлашга қодир бўлган самарали иқтисодиётнинг яратилишини аниқлатади.

Меҳнат бозори бозор иқтисодиётининг пойдевори ҳисобланади. У ўзининг рад этиб бўлмайдиган қонунларига бўйсунити талаб қилади. Агар меҳнат бозори қонунлари тўлалигича амалда бўлса ва меҳнат тўғрисидаги қонунлар уларнинг талабига жавоб бера олса, иқтисодиёт эса турли товар ва хизматлар бозорлари кўринишида ишчи кучини моддий жиҳатдан таъминлашга қодир бўлса, у ҳолда жамият фаровонлик йўлидан боради. Бундай жамиятга меҳнатга лаёқатсизларни ва ишсизларни ўз қарамоғига олиш ҳам унчалик қийинчилик туғдирмайди. Чунки ишчи томонидан эркин танлаб олинган ва унинг манфаатларига мос келадиган меҳнатга асосланган самарали тизим ишдан бўшатилганларни ўз қарамоғига олиш ва тегишли ёрдамларни бериш имкониятига эга бўлади.

ФЙДАЛАНИЛГАН АДАБИЁТЛАР

1. Ўзбекистон Республикаси Президентининг 2017 йил 1 февралдаги “Тадбиркорлик субъектларига давлат хизматларини кўрсатиш механизмларини такомиллаштиришга доир қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида”ги Қарори.
2. Абдурахмонов Қ.Х. Меҳнат иқтисодиёти. Дарслик –Т. 2004.279 б.
- 3.Манба: Ўзбекистон Республикаси Бандлик ва меҳнат муносабатлари вазирлиги маълумотлари асосида тузилган.
4. Худойбердиев З.Р. Бандлик. (Илмий рисола) Наманган – 2003.
- 5.Teshabaeva, O., Abdullaeva, M., & Aminjonova, V. (2022). The role and importance of entrepreneurship and small business in the national economy. *International journal of social science & interdisciplinary research* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429, 11, 183-191.
6. Тешабаева,О.Н.,Артиков,Х. (2021). Создание новых рабочих мест в индустрии туризма в республике Узбекистан. *Интернаука*,(4-2), 91-93.
- 7.Тешабаева,О.Н.(2020).Механизмы организации предпринимательской-инвестиционной деятельности экономики Узбекистана. In минтақа иқтисодиётини инвестициялашнинг молиявий-ҳуқуқий ва инновацион жиҳатлари (pp. 537-540).
- 8.Ахунова,О., (2020). Некоторые этапы развития и формирования занятости населения в сфере туризма на экономику Узбекистана. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (5-10), 64-72.
9. Тешабаева, О.Н. (2019). Развитие семейного предпринимательства как фактор повышения занятости населения.// *Наука и образование в обеспечении устойчивого развития региона в условиях перехода к цифровой экономике* (pp. 190-193).

10. Teshabaeva, O., & Yulchiev, A. (2022). Innovative marketing strategy aimed at maximizing the development of the tourist industry in Uzbekistan. *Asia pacific journal of marketing & management review* ISSN: 2319-2836 Impact Factor: 7.603, 11(05), 1-6.
11. Olimova, N., Teshabaev, O., & Usmonaliev, I. (2022). Possibilities of choosing the strategy of anti-crisis and competitive management based on the own economic potential of the enterprise. *International journal of social science & interdisciplinary research* ISSN: 2277-3630 Impact factor: 7.429, 11, 179-182.
12. Nasridinovna, T. O. (2022). Use of main production facilities and economic activities of foreign textile enterprise. *International journal of research in commerce, it, engineering and social sciences* ISSN: 2349-7793 Impact Factor: 6.876, 16(01), 45-52.
13. Nasridinovna, T. O., & Nodirbek Ne'matillo o'g, Y. (2022). Improvement of the system of services for taxpayers by the tax authorities in Uzbekistan. *asia pacific journal of marketing & management review* ISSN: 2319-2836 Impact Factor: 7.603, 11(01), 21-25.
14. Nasridinovna, T. O. (2022). The role of tourism in the development of the economy and increasing its attractiveness in the republic of Uzbekistan. *Asia pacific journal of marketing & management review* ISSN: 2319-2836 Impact Factor: 7.603, 11(01), 14-20.
15. Ахунова, О.Э, Тешабаева, О.Н, Йўлдашева, М., Бахтиёрова, Ф. (2020) «Некоторые этапы развития и формирования занятости населения в сфере туризма на экономику Узбекистана: актуальные научные исследования в современном мире» Общественная организация "Институт социальной трансформации" (Переяслав-Хмельницкий), номер №5-10(61), (стр.64-72)